

Dolarizasyon

Özcan KADIOĞLU ozcankadioglu@hotmail.com
Koç Üniversitesi-TÜSİAD Ekonomik Araştırma Forumu
(EAF) Üyesi, Dünya Gazetesi Yazarı

Türkçe literatürde dolarizasyon kavramı ile eş anlamlı olarak genellikle “para ikamesi” kavramı kullanılmaktadır. Dolarizasyon paranın değer saklama, hesap birimi olma ve ödeme aracı olma gibi temel işlevlerini yerine getirmek üzere, yabancı paranın yerli paranın yerini almasıdır.

Özellikle 1990’lı yıllarda Türkiye’nin de içinde bulunduğu çok sayıda ülke ciddi ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Meksika krizi (1994), Asya krizi (1997), Rusya krizi (1998), Brezilya krizi (1999), Türkiye’deki krizler (1999 ve 2001), Arjantin’deki Çöküş (2001) bu krizlerin başlıca örnekleridir. Krizler politika yapıcıların ve uygulanan iktisadi politikaların şiddetli bir şekilde sorgulanmasına ve yeni arayışların ortaya çıkmasına neden oldu.

Söz konusu krizlerden bir yandan sabit kur rejimleri sorumlu tutulurken, diğer yandan uluslararası finansal yapıyı yeni-

den şekillendirmek için çeşitli öneriler ileri sürülmüştür.

Bunlar IMF’yi feshederek sermaye akımlarına kontrol uygulanmasından, küresel düzeyde bir son borç verme mercininin yaratılmasına kadar uzanan bir dizi öneriyi kapsamaktadır. Önerilerin en dikkat çekenlerinden bir tanesi ise gelişen ülkelerin kendi paralarından tamamen vazgeçmeleri ve ileri bir ülkenin parasını yasal para olarak kabul etmeleridir. Bu öneri “dolarizasyon” olarak bilinmektedir ve az sayıda olmakla birlikte etkileri gittikçe artan bir gurup iktisatçı tarafından ileri sürülmektedir.

“Para ikamesi”

Türkçe literatürde dolarizasyon kavramı ile eş anlamlı olarak genellikle “para ikamesi” kavramı kullanılmaktadır.

Dolarizasyon paranın değer saklama, hesap birimi olma ve ödeme aracı olma gibi temel işlevlerini yerine getirmek üzere, yabancı paranın yerli paranın yerini almasıdır.

Tanımı netleştirmek açısından dolarizasyonun türlerini açıklamakta fayda vardır. Dolarizasyon olgusu gayri resmi dolarizasyon, yarı resmi dolarizasyon ve resmi dolarizasyon olmak üzere üç türe ayrılmıştır.

► **Gayri resmi dolarizasyon:** Genellikle yurt dışında tutulan yabancı hisse senetleri ve diğer parasal olmayan varlıklar, yurt dışındaki yabancı mevduatlar, yurt içi bankacılık sistemindeki yabancı mevduatlar, cüzdanlardaki ya da yastık altındaki yabancı banknotlar mevcutsa, gayri resmi dolarizasyonun varlığından söz edilir. Birçok çalışmada geçen “para ikamesi” kavramı, dolarizasyonun gayri resmi dolarizasyon aşamasına ya da türüne tekabül etmektedir.

► **Yarı resmi dolarizasyon:** Bu tür dolarizasyonda yabancı para yasal kabul görmekte ve banka mevduatlarındaki payı yüksek olmaktadır, ama bununla birlikte ücret, vergi ödemelerinde ve günlük harcamalarda yerli paranın yanında ikincil bir

rol oynamaktadır.

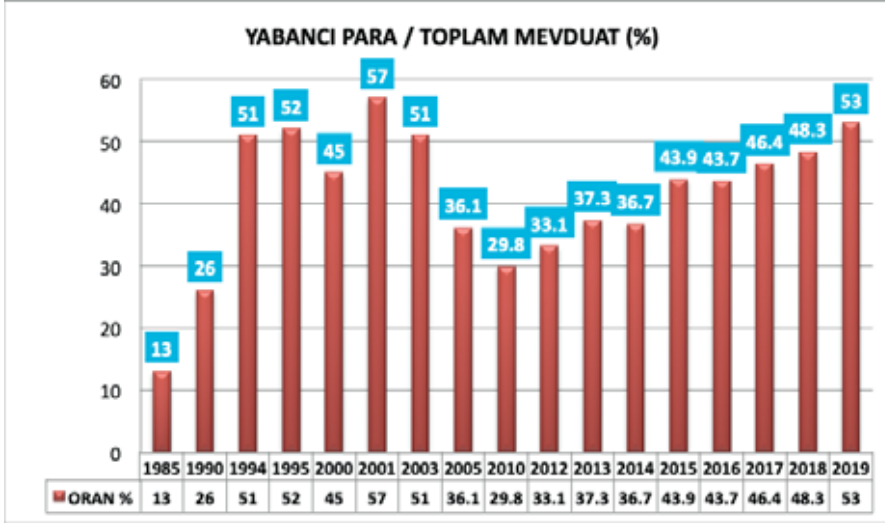
► **Resmi dolarizasyon ya da tam dolarizasyon:** Yabancı para yasal olarak özel ve hâkim bir statüye sahip olduğunda ortaya çıkmakta, bu durumda hükümet yabancı parayı yasal anlamda kabul etmekte ve kendi ödemelerinde kullanmaktadır.

Bir ülkede yabancı bir para birimi, paranın değer saklama, hesap birimi olma, ödeme aracı olma şeklindeki üç klasik fonksiyonundan birini yerine getirmede kullanılıyorsa, o ülkede kısmi dolarizasyon vardır. Türkiye gibi birçok gelişmekte olan ülkelerde kısmi dolarizasyon yaşanmaktadır. Bu ülkelerde dolar mevduatları toplam mevduatların %30’unu geçmiştir. Bir ülke, madeni para dışında kendi parasının kullanımını tamamen bırakırsa, o ülkede tam dolarizasyondan bahsedilir.

Dolarizasyonun başlıca nedenleri

Tekrarlayan yüksek enflasyon ve yerli paranın devalüasyonundan/yıpranmasından sonra, halk yerli parayı güvenilir bir değer saklama aracı olarak görmemekte; bunun yerine yabancı parayı ya da yabancı paraya göre belirlenen varlıkları tutmayı tercih etmektedir. Aynı şekilde halk uzun vadeli borç işlemlerini yerli parayla gerçekleştirmekte isteksiz davranmaktadır. Çünkü insanlar yerli paranın gelecekteki satın alma gücüne yönelik tahminleri sonucunda, yerli paraya güvenlerini kaybetmekte ve bunun sonucunda finansal işlemler dolara bağlı olarak belirlenmektedir. Enflasyon yüksek ve değişken olduğunda, güvenilir enflasyon ölçümleri mevcut olmadığında, yerli para ile enflasyona endekslenmiş anlaşmalar yapmak yerine, yabancı para ile anlaşmalar yapmak daha kolay olmaktadır. Enflasyon yüksek iken, fiyatları yerli paraya göre sık sık ayarlamak yerine, yabancı bazında fiyat oluşturmak daha kolay olmaktadır.

Dolarizasyonun nedenlerin tümünün altında yerli paraya duyulan güvensizlik yatmaktadır. Bunun temel nedeni ise, uygulanan yanlış iktisadi politikalar sonucun-

da ortaya çıkan ekonomik ve finansal krizlerle, para krizlerinin yarattığı sorunlardır.

Grafik 1 incelendiğinde 2003 yılında %51 olan Döviz Mevduat/Toplam Mevduat oranının 2012'ye kadar düşme eğiliminde olduğu, ancak bu tarihten günümüze tekrar artma eğilimine geçtiği görülmektedir. Grafikteki en dikkat çekici nokta 2015 ve 2019 yılları itibarıyla yine döviz yönelme oranının yani dolarizasyon eğiliminin birden artmış olmasıdır. Ülkedeki enflasyon oranının yeniden artmaya başlaması, jeopolitik risklerdeki artış ve savaş beklentisi ve tüketici güvenindeki azalma bunun başlıca nedenlerindedir.

Toplam mevduatlar içerisinde TL'nin payının en düşük olduğu ve dövizin payının en yüksek olduğu dönem, 2001 krizini takip eden dönemdir. Ancak ekonominin istikrara kavuşmaya başlamasının ardından TL'nin toplam mevduatlar içindeki payı artmaya, dövizin payı azalmaya başlamıştır. Yani tersine dolarizasyon süreci başlamıştır.

Merkez Bankası'nın açıklamalarına göre bu oranın yükselmesinin en önemli nedeni, döviz kuru piyasalarında ortaya çıkan oynaklığın, hane halkının döviz talebini etkilemesi ve tasarrufların döviz cinsinden yapılmasıdır. Ayrıca enflasyon oranındaki yükselmenin TL'den kaçışa neden olması da tasarrufların döviz cinsinden yapılması ve döviz mevduatlarının toplam mevduatlar içindeki payının artması sonucunu doğurmaktadır.

Türkiye'deki dolarizasyon riskinin ekonomideki etkilerini minimal düzeye düşü-

rebilmek için;

► Siyasi alanda "istikrarsızlık" ve risk algısının olmadığı bir ortam ve istikrarlı bir ekonomi yönetimi,

► Enflasyonun, sosyo-ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerdeki düzeyi yakınsayan yüzde 2-3'lere çekilmesi,

► Mevduat ve diğer TL tasarruf araçlarına enflasyonun bir miktar üzerinde faiz getirisinin sağlanması,

► Özel sektörün döviz cinsi yükümlülüklerinin minimize edilmesi, döviz pozisyon açıklarının kapatılması ya da tolere edilebilir düşük düzeye çekilmesi,

► Ekonomiyle ilgili plan, program vb. metinlerde gerçekleştirilebilir hedefler

konulması, bu hedeflere bağlı kalınması ve ulaşmak için en üst çabanın gösterilmesi,

► Devletin yurt içi borçlanmalarını tamamen TL cinsinden yapması, döviz endeksli borçlanmaması, ya da bu konuda önlem alınması,

► Kayıt dışı ekonominin üzerine gidilerek küçültülmesi. Ekonomik faaliyetlerin tamamına yakınının kayıt içine alınması için gayret gösterilmesi.

► Cari açığın kapatılmasına yönelik olarak, ülkenin döviz gelirlerini artırıcı, döviz giderlerini kısıtıcı etkin politikalar geliştirilmesi,

► Sağlıklı işleyen bir ekonominin temel şartı olan yüksek katma değerli üretme ve ihracata dayalı bir ekonomik yapının inşası,

► Sanayi üretiminde ithal girdiye bağımlılığının hızla azaltılması, yerli ara malı sektörlerin teşvik ve desteklerle geliştirilmesi, bu sayede ihracatın katma değeri artırılarak ülkeye bu yolla net döviz girdisinin artırılması,

-Yurttaşlarda ithal ürün yerine yerli ürünleri tercih etme konusunda farkındalık yaratılması gibi önlemlerin alınması gerekiyor.

Son söz olarak ülkemizde diğer dolarizasyon yaşayan ülkelere ayıran temel özelliklerden biri de Euro kullanılmasıdır. Ülkemizdeki ekonomik aktivite içinde 2,5 para biriminin kullanıldığını vurgulamakta fayda var.

